

Kulturkritik og kritisk modernisme

Poul Ferland: Karl Kraus. Kultur, samfund, kritik, Books on Demand (www.bod.dk), 2008, 96 sider, 98 kr.

Karl Kraus (1874-1936) er et kendt navn i den tysksprogede del af verden – dette er ikke tilfældet i Danmark, hvor den østrigske forfatter og kulturkritiker stort set er ukendt uden for snævre akademiske kredse. Og det på trods af, at Karl Kraus er en af sværvægterne i nyere europæisk kultur- og åndshistorie. Dette råder denne monografi af idéhistorikeren Poul Ferland bod på, som ganske fint formår at introducere til de vigtigste dele af forfatterskabet, samt placerer multimennesket Kraus – der både virkede som tidskriftsredaktør, forfatter, debattør, oversætter, skuespiller og dramatiker – inden for den periode, der går under betegnelsen fin-de-siècle og i modernismens første årtier.

Vi starter i Wien omkring år 1900, kunstnerisk og intellektuelt set byens guldalder, som fostrede store personligheder, fx komponisterne Arnold Schönberg og Alban Berg, malere som Oskar Kokoschka, Gustav Klimt og Egon Schiele, arkitekten Adolf Loos samt Sigmund Freud og Ludwig Wittgenstein – og altså også Kraus. Bogens store styrke er de mange (fremragende) oversatte citater, primært af Kraus' mange aforismer, der giveren læseren en god fornemmelse af Kraus' vid og intellekt samt virker som en appetitvækker til

selv at give sig i kast med forfatterskabet.

Desuden formår forfatteren i et særdeles velflydende og klart sprog at skildre den sammensathed, der præger Kraus' værk og hans tanker. Som tænker er Kraus nemlig svær at placere; han er på én og samme tid kulturkonservativ og kritisk modernist, der har en del til fælles med vor egen kulturradikale Brandes; han er klassicist (i Goethes ånd) og antitraditionalist; han er sprogfornyer, men har intet til overs for journalistikkens og populærlitteraturens ambitioner om at underholde og fornøje. For Kraus er det altid 'sagen selv', der skal stå i centrum, hvad enten det drejer sig om moral, samfundsudvikling, verdenskriser, seksualitet, kunst og sprog, som er de emner, forfatterskabet hele tiden kredser om. Som kulturkritiker undgår Kraus at falde i samme grøft, som mange af samtidens tysksprogede intellektuelle, der ligeledes tog afstand fra det borgerlige samfunds konsum- og profitdyrkelse; nemlig helt at afvise de demokratiske og republikanske ideer og i stedet advokere for en autoritær stat organiseret efter nationalstatslige principper. Kraus var ingen antidemokrat, selvom han havde et skarpt øje for den fremskridtsdyrkende liberalismes forløjethed og overfladiskhed.

Ét kapitel i bogen fortjener særlig opmærksomhed, nemlig det om 'kvinden og eros', som ganske fint skildrer Kraus' progressive og stadig aktuelle tanker om seksualitet, kvinder, skøn-

hed og kærlighed. Man fornemmer, at dette tema udgør en central del af forfatterskabet, idet det på sin vis bærer de andre store temaer som kulturkritik og moral samt hans overvejelser om sandhedens, æstetikens og sprogets væsen. Det æstetiske og moralske er i Kraus' optik flettet sammen, idet han skelner mellem skønhed og erotik – vel at mærke erotik forstået som en bred kategori, som det centrale begreb i en hæslighedens æstetik. Til det sandt erotiske hører fejlene og hæsligheden, skønheden derimod, i sin traditionelle og platoniske form, som det fuldendt harmoniske og fejlfri, er ifølge Kraus ikke efterstræbelsesværdigt. Det erotiske, dvs. det fejlbehæftede og hæslige, gør skønheden komplet, idet det netop viser, at den skønne er et levende menneske. Problemet er – og her er vi så ovre i Kraus' kulturkritik – at skønhedsdyrkelsen trænger den erotiske side af kvindens væsen i baggrunden og dermed undertrykker denne vigtige side af livet og kærligheden. Ligesom sin landsmand Freud så Kraus ifølge Ferland tydelige tegn på dette i borgerskabets kredse i Wien, hvor kvinden skulle leve op til et kønsløst skønhedsideal og en moralsk norm, der i sidste ende forkrøblede hende som seksuelt væsen. Erotikken er eneste 'modgift' mod denne forkrøbling og således den kraft, der kan overvinde den herskende (seksual-)moral: "Erotik er overvindelse af forhindringer. Den mest forlokkende og populære forhindring er moralen" (s. 23-24) Det "sandt erotiske" bliver derfor

"sand erkendelse" (s. 22), idet denne erkendelse ikke blot er en erkendelse af det sande, det gode og det skønne, men også formår at indlemme mangelen, hæsligheden og sanseligheden i sin bestemmelse af tilværelsen. Her er der virkelig noget at hente for den interesserede læser.

Bogens formål er – som Ferland i forordet siger det – at udbrede kendskabet til Kraus i Norden. Det gør denne lille introduktion sit til. Så mangler vi danskere blot at blive bedre til tysk og gøre en indsats for at læse tyske tekster på originalsproget. Udbyttet kan være stort, hvis man kaster sig over et forfatterskab som Kraus'. Men også her hjælper Ferland med sine mange citater, der står i original i noterne – så kan læseren både læse Kraus på tysk og dansk og nyde denne intellektuelle ordækvilibrists tanker og sprog.

Rikke Louise Peters